Qabul qilindi: 5-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 9-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 15-oktabr 2026-yil

LUTFIY LIRIKASIDA KICHIK SHE’RIY JANRLARNING POETIK STRUKTURASI VA QOFIYAVIY KOMPOZITSIYASI

Fayzullayeva Muazzam Mustafo qizi

Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universiteti magistranti

muazzamfayzullayeva1905@gmail.com

Ilmiy rahbar: Hamroyeva Orzigul

O‘zbek adabiyoti va matnshunoslik kafedrasi professori

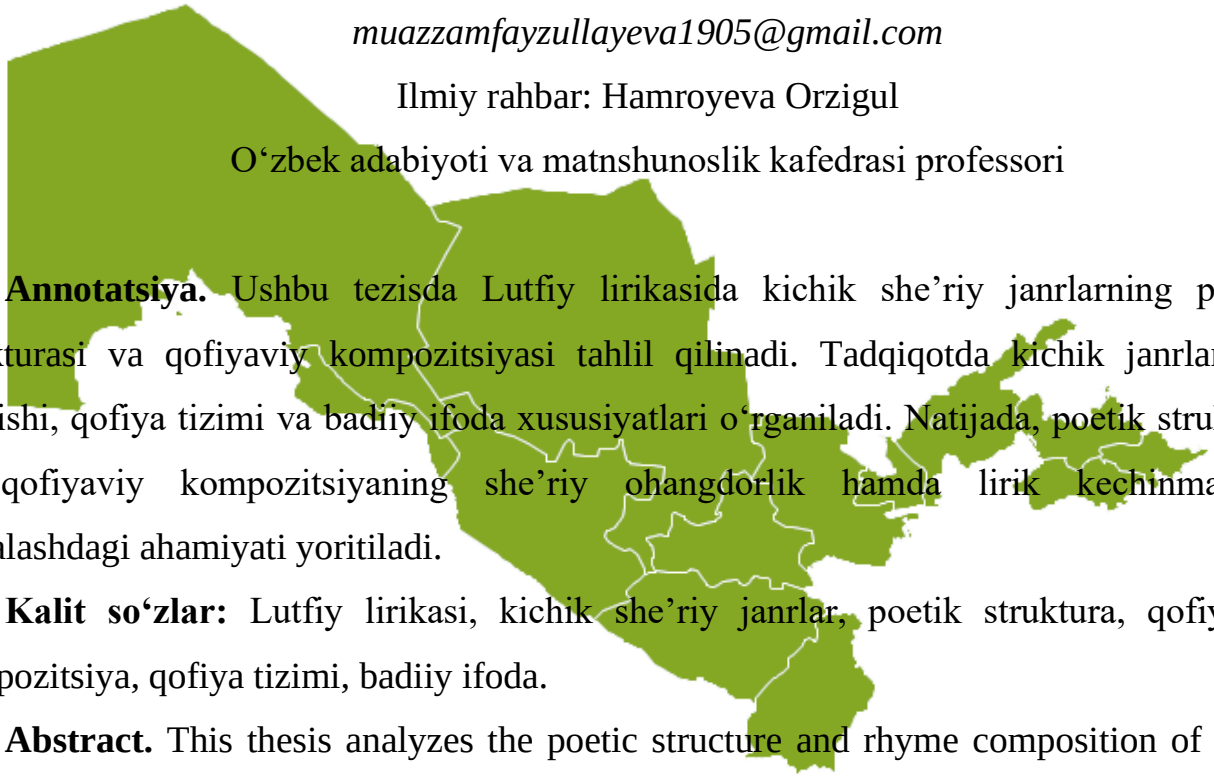

Annotatsiya. Ushbu tezisda Lutfiy lirikasida kichik she’riy janrlarning poetik strukturasi va qofiyaviy kompozitsiyasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda kichik janrlarning tuzilishi, qofiya tizimi va badiiy ifoda xususiyatlari o‘rganiladi. Natijada, poetik struktura va qofiyaviy kompozitsiyaning she’riy ohangdorlik hamda lirik kechinmalarni ifodalashdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Lutfiy lirikasi, kichik she’riy janrlar, poetik struktura, qofiyaviy kompozitsiya, qofiya tizimi, badiiy ifoda.

Abstract. This thesis analyzes the poetic structure and rhyme composition of short poetic genres in Lutfiy’s lyrical works. The study examines the structure of short poetic genres, rhyme systems, and features of artistic expression. As a result, the importance of poetic structure and rhyme composition in creating poetic melodiousness and expressing lyrical emotions is highlighted.

Keywords: Lutfiy’s poetry, short poetic genres, poetic structure, rhyme composition, rhyme system, artistic expression.

Аннотация. В тезисе анализируются поэтическая структура и рифменная композиция малых стихотворных жанров в лирике Лутфи. В исследовании рассматриваются структура малых жанров, система рифмовки и особенности художественного выражения. В результате раскрывается значение поэтической

структуры и рифменной композиции в создании мелодичности стиха и выражении лирических переживаний.

Ключевые слова: лирика Лутфи, малые стихотворные жанры, поэтическая структура, рифменная композиция, система рифмовки, художественное выражение.

Kirish

Lutfiy lirikasida kichik she’riy janrlarning poetik strukturasi va qofiyaviy kompozitsiyasini o‘rganish mumtoz adabiyotning badiiy xususiyatlarini anglashda muhim ahamiyatga ega. Shoir ijodida she’riy shakl, qofiya tizimi va badiiy ifoda vositalari lirik kechinmalarni ta’sirchan ifodalashga xizmat qiladi. Ushbu mavzuning dolzarbligi Lutfiy she’riyatining janr xususiyatlarini o‘rganish hamda qofiyaviy kompozitsiyaning badiiy-estetik ahamiyatini aniqlash zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqot maqsadi Lutfiy lirikasidagi kichik she’riy janrlarning poetik strukturasi va qofiyaviy kompozitsiyasini tahlil qilish hamda ularning badiiy ifodadagi ahamiyatini aniqlashdan iboratdir. Tadqiqotda tizimli va qiyosiy tahlil, poetik tahlil hamda ilmiy manbalarni o‘rganish usullaridan foydalanildi. Ushbu ish Lutfiy lirikasining janr va qofiya xususiyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Asosiy qism

Lutfiy lirikasida kichik she’riy janrlarning poetik strukturasi va qofiyaviy kompozitsiyasi shoirning badiiy mahoratini namoyon etuvchi muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Uning she’rlarida vazn, qofiya, radif va badiiy tasvir vositalari o‘zaro uyg‘unlashib, lirik kechinmalarning ta’sirchan ifodalanishiga xizmat qiladi. Shoir ijodini tahlil qilishda she’riy shaklning mazmun bilan munosabati, qofiyalarning ohangdorlik yaratishdagi o‘rni va misralar o‘rtasidagi mazmuniy bog‘liqlikni o‘rganish muhimdir. Lutfiy she’riyatida g‘azal yetakchi janrlardan biri bo‘lib, unda ishq, vafo, hijron va insoniy kechinmalar badiiy ifodalanadi. Shoirning mashhur:

Sensan sevarim, xoh inon, xoh inonma,
Qondur jigarim, xoh inon, xoh inonma

Baytida radif va qofiyaning ohangdorlik yaratishdagi ahamiyati yaqqol ko‘rinadi. Baytning har ikki misrasida takrorlangan “xoh inon, xoh inonma” birikmasi radif vazifasini

bajarib, lirik qahramonning qat’iy tuyg‘ularini ta’kidlaydi. “Sevarim” va “jigarim” so‘zlaridagi tovush uyg‘unligi esa qofiyaviy yaxlitlikni yuzaga keltiradi. Shu tariqa shakliy takror va qofiya she’rning hissiy ta’sirini kuchaytiradi.

Lutfiy lirikasining poetik xususiyatlarini quyidagi yo‘nalishlarda o‘rganish mumkin:

- Poetik struktura - baytlarning mazmuniy yaxlitligi, misralar o‘rtasidagi mantiqiy bog‘liqlik va she’riy shaklning tartibli qurilishi.
- Qofiyaviy kompozitsiya - qofiya va radif vositasida she’rning ohangdorligi hamda badiiy yaxlitligini ta’minlash.
- Badiiy ifoda - tashbeh, takror va boshqa tasvir vositalari orqali lirik kechinmalarni ta’sirchan ifodalash.
- Mazmun va shakl uyg‘unligi - she’rning tashqi tuzilishi bilan undagi hissiy mazmunning o‘zaro bog‘lanishi.

Keltirilgan baytda radifning takrorlanishi lirik qahramonning sevgisiga ishonchini kuchaytirsa, qofiya misralarning ohang jihatidan uyg‘unligini ta’minlaydi. Bu holat Lutfiy ijodida she’riy shakl shunchaki tashqi bezak emas, balki mazmunni ochib beruvchi muhim badiiy vosita ekanini ko‘rsatadi. Demak, kichik she’riy shakllarni tahlil qilishda qofiya va radifni alohida o‘rganish bilan birga, ularning lirik mazmun va obrazlar tizimi bilan munosabatini ham hisobga olish zarur. Lutfiy lirikasining badiiy xususiyatlarini o‘rganishda she’rning janriy shakli, vazni, qofiya tizimi va badiiy san’atlarini birgalikda tahlil qilish muhimdir. Bunday yondashuv shoirning poetik mahoratini chuqurroq anglash, she’riy kompozitsiyaning mazmun yaratishdagi vazifasini ochib berish hamda mumtoz o‘zbek she’riyatining o‘ziga xos jihatlarini yoritishga yordam beradi.

Xulosa

Lutfiy lirikasida kichik she’riy janrlarning poetik strukturasi va qofiyaviy kompozitsiyasini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, she’riy shakl, qofiya va radif shoir ijodining badiiy ta’sirchanligini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Ularning o‘zaro uyg‘unligi she’rning ohangdorligini ta’minlab, lirik kechinmalar va insoniy tuyg‘ularni chuqur ifodalashga xizmat qiladi. Tahlil qilingan baytlarda qofiya va radifning takrorlanishi mazmuniy yaxlitlikni mustahkamlashi hamda she’rning hissiy ta’sirini kuchaytirishi

kuzatiladi. Shuningdek, poetik strukturaning mazmun bilan uyg‘unligi Lutfiy she’riyatining o‘ziga xos xususiyatlarini namoyon etadi. Tadqiqot natijalari shoir ijodini o‘rganishda janr xususiyatlari, vazn, qofiya tizimi va badiiy tasvir vositalarini birgalikda tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi. Bunday yondashuv Lutfiy lirikasining poetik mahoratini chuqurroq anglash va mumtoz o‘zbek adabiyotining badiiy imkoniyatlarini yoritishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ismoilov I. Aruz va mumtoz poetikaga kirish. - Toshkent: Adabiyot uchqunlari, 2020. -B 43.

2. Hamroyeva O. Qofiya turlarining nazariy asoslari, tasnifi // Uzbekistan: Language and Culture. - 2023. - № 1 (2). - B. 33-60.

3. Suyarova P., Umarova S. Lutfiy g‘azallarida obrazlar olami // Filologiya masalalari - yosh tadqiqotchilar nigohida. - 2023. - 1-jild, 1-son. https://compling.navoiy-uni.uz/index.php/conferences5/article/view/738

4. Adizova I. The Influence of Lutfiy on Uvaysi’s Creative Development // Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture. - 2024. - Vol. 4, No. 6. - P. 48-51.

5. Usmonova M. Lutfiy ijodining Ravnaq she’riyatiga ta’siri to‘g‘risida // O‘zbek adabiyotshunosligining dolzarb masalalari. - 2024. - 1-jild, 4-son. - B. 678-682.

6. Qurbonova E. Lutfiy lirikasida badiiy mazmun va irfoniy talqin uyg‘unligi // FarDU ilmiy xabarlari. - 2025. - Jild 31, № 3 https://ilmiz.uz/maqola/39832-lutfiy-lirikasida-badiiy-mazmun-va-irfoniy-talqin-uygunligi